

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ: НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ СТАВЛЯТЬ НОВІ ПИТАННЯ.

COPYRIGHT AND INFORMATION RIGHT: NEW TECHNOLOGIES PUT NEW QUESTIONS

Шилюк Олег Іванович
Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека ім.М.Івасюка
заст. директора по науковій роботі

58000 м. Чернівці, вул.О.Кобилянської,47
тел. (03722) 2-27-33, 2-62-05
e-mail: oci@sacura.net

Анотація.

Розглядаються проблеми інформаційного права, і зокрема авторського, що постали перед суспільством в останні десятиліття у зв'язку з розвитком нових технологій, глобальних інформаційних мереж. Аналізується вплив копірайту на розвиток масової культури. Представлено погляд на забезпечення прав споживача в галузі інформації.

Abstract

The copyright problems that have arisen in our society because of the fast development of new technologies and global information networks are considered. Influence of the copyright on the development of mass culture is analyzed. Viewpoint on the problem of user rights in information domain is given.

Фундаментом всього сучасного інформаційного права являється положення про невід'ємні права людини, до яких відноситься право на висловлення своєї думки і право на таємницю приватного життя. Ці права. Хоча і в різних формулюваннях, закріплені в Загальній декларації прав людини, в Європейській конвенції про права людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права. Закріплені вони і в Конституції України.

Про існування цих прав знають всі. Тому часто коли держави тим чи іншим способом обмежують фундаментальні інформаційні права, приходиться чути посилення на Загальну декларацію прав людини, де ці права виражено в безумовній імперативній формі. Але, на жаль. Декларація не являється діючим юридичним документом. Держави, що її підписали, не зобов'язувались дотримуватись її положень, а лише декларували своє прагнення до їх дотримання.

Вищим діючим юридичним документом, в якому закріплено інформаційні права громадян, являється Європейська конвенція про права людини. Але в ній визнання інформаційних прав громадян супроводжується цілим рядом застережень. І ці застереження дозволяють державам на законних підставах дуже істотно обмежувати первинні інформаційні права громадян. Саме ці застереження є юридичною основою і для діяльності спецслужб, і для захисту авторського права, і для всіляких обмежень поширення інформації. Вони ж дозволяють державам вводити майже як завгодно тверді обмеження фундаментальних інформаційних прав з єдиною умовою – обмеження повинні прийматися у формі законів. Таким чином, основні правові документи лише окреслюють рамки, у яких держави можуть регулювати інформаційні права, але, по великому рахунку, нічого не гарантують у відношенні самих цих прав.

Ідеалом, відповідно до Загальної декларації прав людини, визнається свобода шукати, одержувати і поширювати інформацію й ідею будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Однак конкретні обставини внутрішнього і міжнародного життя держави можуть привести до необхідності тією чи іншою мірою обмежувати це право. От саме навколо цих обмежень і відбувається основна боротьба інтересів. Завжди є сили, що

бажають увести нові обмеження, і завжди є ті, хто зацікавлений ці обмеження чи послабити зовсім скасувати.

Римське право, закони Хаммурапі, «Руська правда», Кодекс Наполеона не розглядали юридичні наслідки, що настають при роботі з інформацією. Скільки-небудь значимі масштаби ця проблема надбала лише в ХХ сторіччі. Перед нами той рідкий випадок, коли не існує освяченої століттями традиції і є можливість створювати «інформаційний кодекс», оглядаючись лише на суспільну доцільність, європейські цінності і принципи права.

У багатьох філософських і фантастичних добутках, що описують «позитивне майбутнє», згадується закон про свободу інформації. Інтуїтивно його зміст постає досить ясным, однак формулювання викликає значних труднощів. Проблема в тому, що на рівні повсякденних міркувань до цього закону пред'являються суперечливі вимоги. Він повинний одночасно захищати:

- право громадянина на вільне одержання інформації;
- право громадянина на особисту таємницю;
- право суспільства (отже, структур, що виступають від його імені) на одержання інформації;
- право суспільства (уже згаданих структур) на державну таємницю;
- інтереси суспільства в рамках парадигми розвитку, що має на увазі доступність нової, створеної інформації;
- інтереси авторів (особисті чи групові), тобто платність нової, створеної інформації.

Завдання виглядає розпливчато і до того ж містить неясне припущення, що суб'єктами права є тільки люди і утворені ними юридичні особи. Це, однак, не очевидно, навіть якщо виключити з розгляду (на якій юридичній підставі?) високоорганізовані інформаційні системи.

Зона «конфлікту інтересів» навколо проблеми несанкціонованого поширення «авторизованої» інформації за останні роки стала дійсним театром воєнних дій. Тут безпосередньо зіштовхується Поточна Реальність, Абсолютне Минуле і Живе Майбутнє. Тут розгорнуто цілі армії бізнесменів, юристів, соціологів, навіть політиків. Тут запекло борються: іноді – за переконання, частіше – за великі гроші.

Проблема дійсно складна, тому що аргументи обох сторін, очевидно, незаперечні. Захисники сучасного законодавства виступають за «абсолютне право власника», яким часто, але не завжди, є автор, розпоряджатися своєю власністю. Прихильники свободи інформації заявляють, що інформація взагалі не може бути власністю. Далі мова заходить про право на плоди своєї праці, на «адекватну» винагороду за творчість, на «гідне» життя. Тут, звичайно, щосили використовуються негативно пофарбовані емоційні терміни: «злочинство» і «піратство». «Аболіціоністи» заперечують, посилаючись на те, що автори (а набагато частіше виступаючі від їхнього імені видавці або спадкоємці) хочуть одержувати не однократну або розстрочену «зарплату», а довічну «ренту», що не те саме. У виправданні своєї позиції обидві сторони говорять про «суспільні інтереси» і на закінчення посилаються: одна – на міжнародне право, що однозначно визначає несанкціоноване поширення інформації як злочин, інша – на об'єктивну реальність, у якій інформація копіюється клавішею F5, і усе світове співтовариство не в силах цьому перешкодити.

Спробуємо розглянути всі три групи аргументів – юридичні, соціологічні, прагматичні.

З правової точки зору найбільш важливим є питання: чи належне інформація вважатися власністю? Вона, безсумнівно, може бути предметом купівлі-продажу. Вона здатна приносити прибуток. Іншими словами, вона володіє як вартістю, так і споживчою вартістю і, отже, може вважатися товаром.

Однак раб також є товаром. Проте, сучасне законодавство категорично забороняє усі форми рабства: людина не може вважатися «власністю» іншої людини, концерну або навіть держави.

Жоден кодекс не дає визначення «людини», що робить правомочним питання: чи можна вважати особистою, корпоративною чи державною власністю мислячу машину? Людиноподібного робота? Космічного прибульця? Душевнوخворого? Маленької дитини?

Якщо, як ми думаємо, інформаційні об'єкти (мережі й ін.) мають риси свободи і властивості особистості, то володіння ними (чи присвоєння людьми результатів їх «праці») з погляду духу і букви сучасної юриспруденції сумнівно. У цьому випадку прийдеться визнати право структурованої інформації на вільне поширення в інформаційному просторі, що є її

«природним середовищем мешкання». В останні десятиліття були зафіксовані судові прецеденти, згідно яким суб'єктами права можуть бути неповнолітні діти, тваринні і навіть природні ландшафти. Важко пояснити, чому такими суб'єктами не можуть стати тексти, програми, технічні системи або інформаційні конструкти.

Ця ж проблема може бути сформульована і по-іншому. Нехай інформація і є власністю. Тоді кому вона належить спочатку, до першого акта купівлі-продажу?

Зрозуміло, автору, відповідають сучасне законодавство і здоровий глузд. А чому, власне? Насамперед, усякий створений «текст» – будь то в науці чи мистецтві – спирається на попередню культуру людства. Розглянемо, наприклад, шахові програми. Творці хочуть одержувати за неї гроші, але при цьому вони зовсім безкоштовно користаються правилами шахової гри, положеннями теорії Стейніца, бібліотекою дебютів, бібліотекою ендшпільів, текстами шахових партій. Виходить, що, якщо програма взагалі може вважатися власністю, вона повинна належати величезному колективу людей, причому програмісти-розроблювачі займають у цьому колективі далеко не перше місце.

Аналогічна ситуація складається в науці. У літературі справа обстоїть навіть гірше, через кінцівку «простору сюжетів» і властивої постмодернізму схильності до взаємного непрямого цитування.

Ця проблема контекстної і доданої інформації, очевидно, нерозв'язна. Помітимо, що всі аргументи прихильників непорушності авторського права стосуються тільки і винятково «доданої інформації».

Не менш важлива й інший бік справи. У рамках релігійного світорозуміння вся інформація споконвічно містилася в божественному Слові: письменник чи учений може бути лише його інтерпретатором. З цього погляду віруючий не вправі вважати себе ні творцем інформації, ні власником її (тим більше що проповіді Христа, тексти Євангелій, Коран, Веди ніколи не були об'єктами авторського права). Можливо, матеріаліст не має настільки сильних обмежень, але адже істина, що захищається правом, не може залежати від прийнятою особистістю релігійно-філософської парадигми. Навіть якщо інтерпретувати відносини автора і створеного їм утвору в термінах «батько» – «дитина», те, по-перше, сучасний закон не вважає дитини власністю батьків, і, по-друге, душу в дитину вкладає все-таки Господь.

Частково ми вже торкнулися аргументів щодо «адекватної винагороди» і «плодів своєї праці». Не приходитьсь сперечатися з тим, що всяка праця повинна бути «справедливо оплачена». Але як розшифрувати тут слово «справедливо»? «Це несправедливо для того, хто платить. Але справедливо для того, хто одержує». Чи навпаки. Посилання на «ринок» тут нічого не дають: ціни на творчу працю залежать від правової бази і, зокрема, від того ж закону про авторське право. У принципі, вони можуть бути штучно зроблені як завгодно високими (ціною появи великої верстви «вічних підмайстрів», що майже нічого не одержують за літературну чи наукову працю), так і дуже низькими. У будь-якому випадку, автори, за рідкісним винятком, не будуть одержувати гонорари, що дозволяють існувати на рівні споживання середнього класу. З цього погляду вся дискусія про волю інформації і «піратство» повинна турбувати лише великі корпорації, що є вторинними власниками авторських прав, і дуже вузьке коло привілейованих творців.

У якості деякого компромісного «виходу з положення» можна знов-таки запропонувати концепцію «лагу часу», протягом якого продукт не підлягає несанкціонованому комерційному поширенню. Звичайно, не може бути і мови про спадкоємне право власності, так само як і про довічну «ренту». Раз ми говоримо про винагороду за працю, затримка не повинна перевищувати суспільно необхідного часу створення «тексту». У переважній більшості випадків це складає кілька років.

Прагматичні аргументи охоплюють групу питань, присвячених суспільному благу, непорушності законів і невідповідності законів і реальності. Знаходячись у рамках європейської парадигми розвитку, ми ні в якій мірі не можемо вважати закони непорушними. Вони можуть і повинні порушуватися, коли шкода від їхнього виконання перевищує шкода від їхнього порушення.

По історичних мірках авторське право з'явилося зовсім недавно. Підручники і монографії лише мимохіть стосуються цього питання, відзначаючи основні етапи посилення захисту копірайту. Зате вони не утомлюються підкреслювати його значення для розвитку культури,

демократії і волі. У відриві від історії ці аргументи звучать особливо переконливо, не даремно адже саме розвинуті демократичні держави більш інших ратують за посилення копірайтного законодавства. Тим більше несподіваним виявляється той факт, що зародження авторського права нерозривно пов'язано з появою цензури і поділом культурної спадщини античності і середніх віків. Поява авторського права (копірайта) була викликана потребами видавничого бізнесу і цензурного контролю, а зовсім не на благо авторів творів (Статут королеви Мері I, 1557; Статут королеви Анни, 1710 та ін.). В Середні віки ніяких інших підстав і не знадобилось. Але в ліберальній Європі вимагалась інша, більш благородна підстава. Відповідно до цієї концепції держава закріплювала за авторами виключні права на використання своїх здобутків з метою стимулювати творчість, спрямованої на розвиток культури, науки і техніки. Облагодіяні державним протекціонізмом автори могли продавати свої особливі права видавцям, для яких ця схема теж була дуже зручна – досить викупити права в автора, щоб отримати всю міць державного захисту.

Певний час копірайт дійсно сприяв розвитку культури, оскільки підтримував діяльність видавців – посередників між авторами і публікою. Але з розвитком нових технологій, з появою мережі Інтернет, яка різко знижує затрати на публікацію, потреба в посередниках стає значно зменшуватись.

Сьогодні копірайт, що набрав силу, уже не сприяє, а чинить перепони розвитку і поширенню культури, оскільки блокує творче використання і обмежує коло людей, які мають до нього доступ. Розвиток сучасної культури настійно вимагає радикального скорочення термінів і обсягів охорони авторського права. Але міжнародні авторсько-правові організації завзято приймають прямо протилежні рішення. Так, наприклад, Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) вважає великим своїм досягненням збільшення терміну охорони авторських прав з 50 до 70 років після смерті автора. Так і підмиває запитати: це вам потрібно? Між іншим, зміна національного законодавства – обов'язкова умова вступу України у ВТО.

Експерти ВОІВ клятвою завіряють, що термін збільшений в інтересах авторів. Ймовірно, вони вважають, що видавництва дорожче заплатять, купуючи авторські права зі збільшеним терміном збереження. А може бути, сподіваються, що шанс попрацювати на благо не тільки дітей і онуків, але також і правнуків надихне авторів на створення нових шедеврів... Не знаю.

А от що нам з вами на двадцять років довше прийдеться платити відрахування власникам авторських прав – це точно. Але не прийнято запитувати в публіки, як вона відноситься до змін у законодавстві про авторське право.

Дискусії про копірайт ведуть представники держави, великих компаній і авторських товариств. Інтереси публіки не представляє ніхто. Її просто не вважають однією із сторін в цих відносинах. В сучасному світі немає механізму лоббіювання інтересів споживача авторської продукції.

До речі, про інтереси і права споживача... Це адже досить широке поняття. Воно, наприклад, містить у собі визначені вимоги до якості товарів і умовам їхньої заміни, повернення і гарантійного обслуговування. Чи не приходило вам у голову, отримавши повідомлення «Програма виконала неприпустиму операцію і буде закрита», зажадати заміни бракованої програми на справну чи звернутися в найближчу гарантійну майстерню компанії Microsoft?

Нічого не вийде. Програми – це авторські здобутки. Автори заздалегідь знімають із себе усяку відповідальність за якість продукту (читайте ліцензію). А глюки і баги – це не дефекти, а особливості авторського самовираження. Не повертати ж у магазин книжку, якщо не сподобався сюжет. Про смаки, як говориться, не сперечаються.

Скажіть, ви б погодилися купувати фірмову побутову техніку – магнітофон, телевізор, пральну машину – на умовах «as is», як програму? Але ж по вартості легальні програми цілком порівнянні з побутовою технікою, і призначення в багатьох з них подібне – підвищення продуктивності праці і рівня комфорту. От тільки закон про права споживача виробники програм хоробро об'їжджають на кривої, ім'я якої – Закон про авторське право.

Між іншим, це далеко не єдиний приклад того, як копірайт в електронну епоху неприпустимо обмежує права громадян. От почитайте, що пише на своєму сайті, присвяченому популяризації копірайта, англійський юрист Едвард Барроу

(www.platopress.co.uk/copyright/intro/intro04b.htm): «Копіювання означає відтворення роботи в будь-якій матеріальній формі і включає збереження роботи в будь-якій середовищі з використанням електронних засобів. Копіювання включає також створення тимчасових недовговічних копій, а також копій, що виникають як побічний результат іншого використання роботи.

Це значить, відповідно до британського законодавства, що копії створюються в момент, коли комп'ютерна чи програма файл завантажуються в пам'ять. Таким чином, оцифровані матеріали неможливо читати без копіювання, а виходить, на їхнє читання копірайт також накладає обмеження».

Ну от, як говориться, приїхали. Електронні книги вже з'явилися, і на кожну операцію з ними потрібно буде одержувати (тобто купувати) дозвіл. Наприклад, якщо ви купили електронну книгу на роботі, це ще не виходить, що ви маєте право читати її чи вдома в дорозі. Те, що можна було робити з паперовими книгами, на електронні не поширюється. Нові технології – нові обмеження. Розуміти треба. А нетямущими, котрі знаходять способи обійти обмеження на копіювання, займається ФБР. Одним таким уже займаються.

Прикладів того, що класичне авторське право несумісне з волею слова і із сучасними технологіями, можна привести безліч. Знаєте, над якою проблемою билися останні декілька років експерти ВОІВ? Над проблемою відтворення транзитних пакетів. Усі знають, що інформація з Інтернету передається пакетами від сервера до сервера. Приймаючи пакет, сервер записує його в пам'ять, а потім передає наступному серверу. У результаті декількох таких кроків (фахівці називають їх хопами) пакет доставляється адресату. Начебто б усі просто. Але тепер уявіть собі (о жах!), що передана інформація захищена авторським правом. У ході передачі вона багаторазово відтворюється в пам'яті транзитних серверів, причому технологія Інтернету не дозволяє пророчити, через які вузли пройде маршрут проходження пакетів. А хто, запитується, давав на цей дозвіл?

Виходило так, що поза законом виявлявся весь Інтернет. З погляду європейських юристів даний факт представляв серйозну проблему. Але на те й експерти, щоб вирішувати проблеми. При допитливому дослідженні Бернської конвенції, основи основ у справі захисту копірайту, з'ясувалося, що вона дозволяє зробити виключення з охорони прав автора в тих випадках, коли відтворення:

- допускається тільки в особливих умовах;
- не ставить під питання нормальну експлуатацію здобутку;
- не заподіює істотного збитку авторам.

На цій підставі експерти ВОІВ схвалили положення Європейської директиви, що дозволяє без згоди автора створювати тимчасові недовговічні копії, що необхідні для його циркулювання в Інтернет, якщо ці копії не несуть у собі самостійного економічного значення. Зробивши це, юристи заявили, що ввели Інтернет у законне русло, і з задоволенням потерли руки. І правильно. Адже якби не їхній подвиг, довелось б нам закрити Інтернет як технологію, несумісну з авторським правом.

Дивно наївний народ ці юристи-експерти. Дозволили передачу пакетів і заспокоїлися. Так ми, якщо тільки захочемо, силою копірайту весь ваш Інтернет у кам'яний вік заженемо. От візьмемо, приміром, таку технологію, як кешування. Усім відомо, що далеко не кожне звертання до веб-серверу, скажемо, Microsoft, приводить до реальної передачі інформації з заокеанського сервера. Швидше за все, ви не перший, кого зацікавила ця інформація, і програмне забезпечення провайдера (проксі-сервер) замість того, щоб завантажувати зовнішні канали, просто надішле вам копію майкрософтовської сторінки, що зберігає на власному вінчестері. А тепер скажіть, по якому праву лежить там ця сторінка?

Інший приклад – пошукові машини. Вони сканують сторінки в Інтернету, препарують їх і завантажують у свою базу даних. У результаті на основі мільйонів авторських сторінок будується величезний унікальний похідний здобуток – пошукова база даних, доступ до якої починають продавати. Але ж по чинному законодавству з авторами здобутків, використаних у побудові пошукової бази, слід укласти письмовий договір, і ніяк інакше.

Ніякими силами не укласти в прокрустове ложе Бернської конвенції настільки витончене знуцання над авторським правом. Копії здобутків у кеші проксі-сервера ніяк не можна назвати тимчасовими чи недовговічними. Популярні сторінки живуть там практично постійно.

І не можна ці копії вважати зовсім необхідними. Кешування служить лише для підвищення продуктивності, без нього усі буде працювати як і раніше, тільки повільніше. Те ж відноситься і до пошукових систем, без них знайти сторінку все одно можна, хоча і складніше. І нарешті, про економічний ефект. За рахунок кешування провайдери заощаджують десятки відсотків зовнішнього трафіка, а пошукові системи просто живуть на кошти від продажу реклами на своїх сайтах. Виходить, що найважливіші технології Інтернету знаходяться у волаючому протиріччі з авторським правом.

Уявіть собі, що вимоги закону про копірайт раптом стали виконуватися з невідворотністю фізичного закону. У наступне мить наступить повний крах економіки, культури і цивілізації. Навіть якщо десь у світі і знайдуться дивні острівці ідеальної законності, вони будуть зовсім ізольований друг від друга. Але й усередині вони зазнають важких збитків, адже ніхто не може гарантувати, що легально придбані програми створені без єдиного порушення копірайту.

Автор стає неспроможний сам розпоряджатися своїми виключними правами. Масштаби цих прав, що поширюються на всю планету, на мільярди людей і десятки років, просто не розмірні ні з особистістю, ні з добутками більшості авторів. Ті генії, чия особистість не губиться на цьому тлі, не пропадуть і без жалюгідних державних подачок у формі виняткових авторських прав. Інші ж змушені якнайшвидше збувати свої виключні права великим видавничим холдингом, чиї армії юристів ще здатні витягти з цих прав якийсь прибуток.

Холдинги мають потребу в стабільному припливі нових матеріалів. Укрупнюючи, вони починають диктувати монопольні ціни й умови як на ринку замовлення авторських здобутків, так і на ринку збуту копірайтної продукції. Складається копірайтний конвеєр, що видає на гора «авторський» продукт за бажаною ціною. Авторство стає сферою висококваліфікованих послуг, що коштують в одному ряді з роботою лікарів, юристів, консультантів. Більшість таких авторів працює на твердих тарифних ставках, а те і на фіксованому окладі, а їхні авторські права відразу переходять холдингам-видавцям.

Зрозуміло, що ні про яку волю творчості в такій системі мови не йде.

Саме така система, що склалась як продукт копірайтної ідеології, лежить в основі сучасної масової культури. Це великий бізнес, що сформувався довкола системи державного протекціонізму, і захищати цю систему, апелюючи до прав авторів і видавців, можна не більше, ніж захищати феодальну систему, апелюючи до прав родової знаті.

І все-таки юристи метушливо шукають шляхи порятунку копірайту. Один зі шляхів бачиться у використанні автоматизованих систем керування інформацією про авторські права. Але він веде до тоталітарного контролю над кожною чиненою інформаційною операцією. Інакше неможливо переконатися в дотриманні виключних прав. Навряд чи суспільство погодиться до такого ступеня жертвувати своїми правами в ім'я видавців і авторів.

Інший шлях – посилення організацій по колективному керуванню авторськими правами. Це дозволяє хоча б небагато зменшити обсяги транзакційних витрат на обслуговування масиву авторських прав, але веде до створення гігантських юридичних супермонополій, яким буде дозволено говорити від імені всіх авторів, навіть тих, котрі не делегували їм такого права.

Третій шлях – уведення драконівських законів з непомірними покараннями за порушення копірайту з метою залякати всіх потенційних порушників. Абсурдність цього шляху настільки очевидна, що її можна не коментувати...

Концепція копірайту виникла в епоху домінування натурального господарства. І дух копірайту – це дух натурального господарства. Автор сприймається як чудесне дерево, на якому визрівають плоди культури. І кожен плід є річ, яку можна купити і використати. Нинішній світ уже не вкладається в цю примітивну схему. Автори творять в безперервній і підчас неусвідомленій взаємодії один з одним. Твори часто не мають чітко окреслених меж, не являються об'єктами. Спроби власти нові відносини в попередню схему уже тепер поглинені необ'ємними юридичними формальностями.

Уже найближче майбутнє поставить питання, що не матимуть рішення: Хто буде слідкувати за дотриманням вічних немайнових авторських прав, скільки це коштуватиме і хто за це платитиме? Кому належать авторські права, на твори, що виникли як побічний продукт

діяльності неформальної групи осіб? Чи можна навчати штучний інтелект, наприклад нейронну мережу, на прикладі копірайтних матеріалів? Чи має авторське право людина, що творить шляхом поставлення завдання перед таким навченим штучним інтелектом? А якщо в творі хтось впізнає сліди своєї творчості підказані комп'ютерним співавтором, то це плагіат чи ні?

Інформаційне суспільство виходить із фази лінійного розвитку, коли можна було чітко розмежувати один твір від іншого. В морі інформації неможливо відокремити одну краплину від іншої.

Вибираючи тепер, виступаючи за копірайт чи проти, ми вибираємо між рухом в майбутнє чи в минуле, рухом до штучного інтелекту чи до натурального господарства.

Ідеологія копірайту вже досить глибоко укоренилася у свідомості людей. Ідея відмовлення від майнових авторських чи прав різкого їхнього скорочення викликає протест: як же тоді автор заробить собі на їжу?

Виникає зустрічне питання: а якби не стало захисту авторського права, ті невже всі автори дійсно перестали б діяти? Так, ремісники, ті, чиїми руками робиться всегнітючий маскульт (прямий, між іншим, продукт копірайту), можливо, займуться іншою справою. Чи багато ми при цьому втратимо? А Шекспір, Мелвілл, Шевченко, Пушкін перестали б писати без авторського права? Чи їм без цього права було б не прогудуватися?

А от ще одне розуміння для тих, хто сумнівається. Подивитися, чи багато вчених на практиці користаються майновими авторськими правами на свої статті – основний продукт їхньої діяльності? Виявляється, більшість з них ще і самі платять за публікації, оскільки в багатьох західних наукових журналах характерна ставка складає \$40–50 за сторінку. Чому ж вони не припиняють творчу діяльність? Що ж вони їдять? Є наукові організації і гранти, як державні, так і частки; є договірні замовлення і дослідження; є університети, у яких можна викладати, витрачаючи не занадто багато часу й одержуючи пристойну платню. Усе це дає цілком реальну волю для творчості.

Обговорюючи авторське право, часто говорять про мораль і етику: автор має природне право на свій добуток. Тут непомітно підмінюються поняття. Навіть юристи говорять про те, що авторське право виникає в автора в силу прийнятих законів. А от моралісти намагаються переконати нас у тім, що це закони про копірайт виникають у силу того, що в автора споконвічно є виключне право. (Ну а право це є, звичайно, тому що інакше йому чимось було б прогудуватися).

Така аргументація викликає тільки посмішку. Мораль і етика – речі відносні. У різних культурах, у різній історичний час вони різні. У первісному суспільстві, наприклад, переможеного ворога необхідно убити (а при можливості з'їсти). Але поступово культура розвивалася, мораль і етика мінялися, і убивати полонених стало вважатися неетичним, а головне, невігідним. Набагато етичніше і вигідніше було обернути їх у рабство.

Так що рабовласництво зовсім не було аморальним у Древній Греції. На той час воно було адекватною формою соціального пристрою. І в Америці спочатку – теж не було. І в Росії кріпосне право, коли воно виникало, не йшло врозріз з мораллю й етикою. Так було доти, поки в культурі і цивілізації не відбулися визначені зміни. Ці зміни торкнулися моралі й етиці, і в результаті рабовласництво і кріпосне право стали не тільки аморальні і неетичні, але, що ще важливіше, неефективно і невігідні. Тому після визначеної боротьби вони були скасовані і навіть заборонені.

З авторським правом така ж історія. Колись (не так давно) його зовсім не було – праця переписувача цінувалася вище, ніж праця автора. Друкарство породило зовсім нові відносини, і з'явилася потреба в регламентації тиражування добутоків. Концепція формулювалася кілька століть і відлилася в позаминулому сторіччі в Бернську конвенцію по авторських правах.

Але от пройшов ще століття, виникли нові технологічні інструменти, а разом з ними дуже сильно змінилася і культура – з'явилися всякі постмодернізми з деконструктивізмами. Усе це нове господарство – і техніка, і культура – зовсім не укладаються в старі рамки.

Але автори запитують: як же ми заробимо собі на хліб, якщо ми відмовимося від (частини) наших природних авторських прав? (Хто ж буде обробляти наші плантації, якщо ми відпустимо наших рабів?) Їм вторять видавці-доглядачі: хто ж забезпечить якість інформації,

якщо не ми? (Так адже ці раби – зовсім дикий народ! Випусти їх на волю – і кінець культурі з цивілізацією).

Не будемо забігати вперед. Час інформаційної етичної революції ще не прийшло. Нова етика (і відповідні їй бізнеси-схеми) ще тільки формуються. На багато питань відповідей просто немає.

Проте - інформація не може вважатися чиею б те не було власністю; вона має право на вільне і безперешкодне поширення в інформаційному просторі.